

KS. ZDZISŁAW ŻYWICA
Olsztyn, UWM

KERYGMAT O JEZUSIE MOWY EWANGELIZACYJNEJ PAWŁA APOSTOŁA W ANTIOCHII PIZYDYJSKIEJ (Dz 13,16-41)

1. Pierwsza część mowy (Dz 13,16-25) – 2. Druga część mowy (Dz 13,26-37) –
3. Trzecia część mowy (Dz 13,38-41)

Mowa wygłoszona przez Pawła w synagodze w Antiochii, położonej w Pizydii frygijskiej (Dz 13,16-41)¹, jest jego pierwszą mową wygłoszoną w czasie pierwszej wyprawy misyjnej, nadto jego w ogóle pierwszą mową, której treść podaje Łukasz w *Dziejach Apostolskich*. Pogłębiona analiza jej treści może mieć donośne znaczenie w szerszym poznaniu treści kerygmatu, głoszonego przez Apostołów w samych początkach działalności Kościoła Jezusa².

W połowie I w. Antiochię zamieszkiwali Grecy, Rzymianie, autochtoniczna ludność frygijska oraz Żydzi. Pod względem wyznawanych religii współistniał tu zatem politeizm pogański i monoteizm judaistyczny³. Według relacji Łukasza, Apostołowie przemawiali dwukrotnie, zawsze w szabat: po przybyciu do miasta

¹ Okolice Antiochii znajdowały się w granicach Frygii, stąd niektórzy autorzy starożytni zaliczali ją do miast frygijskich. Łukasz, podobnie jak Ptolemeusz i Pliniusz, nazywa ją Pizydyjską; por. E. DĄBROWSKI, *Dzieje Apostolskie. Wstęp – przekład – komentarz*, t. V, Poznań 1961, s. 342n; P.J. ACHTEMEIER, *Encyklopedia biblijna*, tł. G. Berny i in., Warszawa 1999, s. 311n.

² J. ROLOFF (*Die Apostelgeschichte*, NTD 5, Göttingen 1981, s. 201) uważa, że tekst 13,13-52 stanowi centralny punkt całej relacji z pierwszej wyprawy misyjnej, natomiast F. MUSSNER (*Apostelgeschichte*, NEB.NT 5, Würzburg 1984, s. 79) — całych *Dziejów Apostolskich*. Pominięty tu zostanie problem wiarygodności historycznej *itinerarium* Pawła przedstawionego w Dz 13-14 oraz kwestie związane z redakcją samej mowy i teologicznym wkładem Łukasza w chrystologię Pawła. Odnośnie powyższych tematów zob. m.in. W. RAKOCY, *Paweł Apostoł. Chronologia życia i pism*, Częstochowa 2003, s. 81-93; J. ZMIJEWSKI, *Die Apostelgeschichte* (RNT), Regensburg 1994, s. 475-486, 512-515.

³ W relacji Łukasza odnajdujemy następujące wzmianki o mieszkańcach miasta: Żydzi (13,15.43.45.50), prozelicy (13,43), poganie (13,48), uczniowie (13,52); por. P. RICHARD, *The Pluralistic Experiences of the First Christian Communities According to the Acts of the Apostels*, „Word@Worship” 3 (2002), s. 192-206.

(13,14) i po upływie tygodnia (13,44)⁴. Po odczytaniu Prawa i Proroków przełożeni synagogi poprosili Pawła i Barnabę o skierowanie do zgromadzonego tam „ludu” (πρὸς τὸν λαόν) „słowa zachęty” (λόγος παρακλήσεως)⁵. Głos zabrał Paweł, wygłaszając „słowo zachęty” w formie mowy o charakterze ewangelizacyjnym⁶. Przez wielu autorów traktowana jest ona jako „mowa programowa” zawierająca rozwinięty kerygmat chrześcijański, skierowany do środowisk żydowskich w diasporze⁷. Zbudowana jest z trzech wyraźnie wyodrębniających się części, dzięki zastosowaniu trzech formuł pozdrowienia audytorium:

Ἄνδρες Ἰσραηλίται καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν θεόν, ἀκούσατε

Ἄνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους Ἀβραάμ καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν θεόν

Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοί

Mężowie Izraelici i bojący się Boga, słuchajcie (13,16).

Mężowie bracia, synowie rodu Abrahama i ci pośród was, którzy boją się Boga (13,26a).

Znane więc niech będzie wam, mężowie bracia (13,38a).

Pierwsza część (13,16-25) zawiera sumaryczny opis zbawczego planu Boga wobec Izraela, z częstymi odwołaniami do Pism⁸. Druga (13,26-37) przedstawia śmierć i wskrzeszenie z martwych Jezusa jako wypełnienie zbawczej obietnicy Boga⁹. Trzecia natomiast (13,38-41) ukazuje zbawcze skutki dzieła Jahwe i Jego Syna, Jezusa, oraz zawiera wezwanie skierowane do zgromadzonych w synagodze, aby w związku z zaistniałą sytuacją zaufali Bogu i wyznali wiarę w Jezusa wskrzeszonego z martwych jako Mesjasza Zbawiciela i Syna Bożego, który daje łaskę usprawiedliwienia wszystkich grzechów, nieosiągalnego już w Prawie Mojżeszowym (13,39)¹⁰.

⁴ Zgodnie z przekonaniem i zwyczajem Pawła i Barnaby, że najpierw należało głosić słowo Boże Żydom (13,46); por. Łk 4,16.31; 6,6; 13,10; Dz 13,27.44; 15,21; 16,13; 18,4.

⁵ Był to zwyczaj stosowany w czasie sprawowania liturgii synagogałnej. Odnośnie sformułowania słowa zachęty zob. Hbr 13,22; Łk 6,24; Dz 13,51; 2 Kor 7,7; Mch 15,11; por. R.J. DILLON, *Dzieje Apostolskie*, w: R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, 1220; W. SCHRAGE, Ἀρχισυνάγωγος, TWNT 7, s. 843; E. SCHÜRER, *Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi*, t. II, Hildesheim 1970, s. 512.

⁶ Por. A. JANKOWSKI, *Kerygmat w Kościele apostolskim*, Częstochowa 1989, s. 47n. W *Dziejach Apostolskich* Łukasz zamieścił 24 mowy, wśród których można wyodrębnić następujące typy: mowy misyjne (2,14b-36; 3,13-26; 4,8-12; 5,29-32; 7,2-53; 10,34-43; 13,16-41; 14,14-17; 17,22-31), mowy wygłoszone do wspólnoty Kościoła (1,16-22; 11,5-17; 15,7-11.14-21; 21,20-25; 20,18-35) oraz mowy obronne Pawła (22,1-21; 24,11-21; 26,2-23); por. P. CIEŚLIK, *Kerygmat o Jezusie z Nazaretu w kazaniach misyjnych Dziejów Apostolskich*, RBL 2 (1981), s. 114.

⁷ M.in.: E. DĄBROWSKI, *Mowy w Dziejach Apostolskich. Pismo Święte Nowego Testamentu*, t. V, Poznań 1961, s. 531; JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 76-79; J. GUILLETT, *Wezwanie do nawrócenia: świadectwo Dziejów Apostolskich*, ComP 2 (1985), s. 71.

⁸ Wj 6,1.6; 12,51; Pwt 1,31; 7,1; 1 Sm 13,14; 16,12n; Ps 89,21; Iz 44,28.

⁹ Zob. Ps 2,7; Iz 55,3; Ps 16,10; 1 Krl 2,10.

¹⁰ Por. D.A. CAMPBELL, *Paul in Pamphylia (Acts 13,13-14a; 14,24b-26): A Critical Note*, NTS 4 (2000), s. 595-602; JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 76-79; J. TAYLOR, *Dzieje Apostolskie*, w: W.R. FARMER (red.),

1. Pierwsza część mowy (Dz 13,16-25)

„Słowo zachęty” Apostoł kieruje do „Izraelitów” i „bojących się Boga”¹¹. Zwrot „mężowie Izraelici” odnosi się do urodzonych Żydów¹², natomiast „bojący się Boga” zapewne do prozelitów i sympatyków judaizmu¹³. Pozdrowienie „mężowie Izraelici” to typowy sposób zwracania się do słuchaczy w mowach zapisanych przez Łukasza w Dz¹⁴. Termin ten ma charakter religijny i służy podkreśleniu przynależności do narodu wybranego, a więc ludu, w którym realizują się obietnice Boże. Innym określeniem stosowanym w Dz jest Ἰουδαῖοι – „Żydzi” i odnosi się do wyznawców judaizmu zarówno przyjmujących kerygmat chrześcijański (13,43; 14,1), jak i przeciwników Apostołów (13,45.50; 14,2.4.19). To właśnie wyrażenie było zwyczajowym określeniem urodzonych Żydów¹⁵. Wyrażenie ἄνδρες ἀδελφοί – „mężowie bracia” występuje w przemówieniu dwukrotnie (13,26.38). Użyli go również przełożeni synagogi, zachęcając Pawła i Barnabę do zabrania głosu (13,15). Pozdrowienie „bracia” było naturalnym sposobem zwracania się Żydów do siebie, wyrażającym więź narodowo-religijną, pokojowe usposobienie, serdeczność i życzliwość. W wypowiedzi Pawła służy ono do podkreślenia jego więzi ze słuchaczami, wyrażając jednocześnie zamiar jeszcze bliższej identyfikacji z nimi. Pochodzenie od Abrahama uważano w Izraelu za wielki przywilej i godność. „Synowie rodu Abrahama” (υἱοὶ γένους Ἀβραάμ) to spadkobiercy Przymierza i obietnic z nim związanych (Rdz 12,1-3.7). Według Pawła samo pochodzenie od Abrahama nie gwarantowało zbawienia, stąd też zapewne przez podkreślenie pochodzenia od Abrahama chciał on zachęcić słuchaczy do przyjęcia — na jego wzór — postawy zaufania i wiary w przesłanie tego „słowa zachęty”, które od niego usłyszą¹⁶. Im-

Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego, Warszawa 2000, s. 1387; DILLON, *art. cyt.*, s. 1220n; K. ROMANIUK, *Święty Paweł. Życie i dzieło*, Warszawa 1988, s. 38; GUILLETT, *art. cyt.*, s. 71; B. KOET, *Poglądy św. Łukasza na Żydów — odrzucenie czy polemika?*, CT (1994), s. 57; G. SCHNEIDER, *Die Apostelgeschichte* (HThK VI/II), Freiburg–Basel–Wien 1982, s. 129. Niektórzy egzegeci proponują podział na cztery części (13,16b-25.26-31.32-37.38-41), inni natomiast na pięć (13,13,16b-23.24-26.27-31.32-37.38-41). Więcej na ten temat zob. ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 494n.

¹¹ Paweł przemawia w stylu hellenistycznego retora. Świadczy o tym postawa stojąca i gest wyciągniętej ręki (13,16a). Zwyczajem synagogałnym było zajmowanie postawy siedzącej; zob. Dz 1,15; 5,34; 12,17; 15,7; 21,40; Łk 4,20; por. Ant. IV, 323; VIII, 275; P. BILLERBECK, L.H. STRACK, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, t. IV, München 1978⁷, s. 185; SCHNEIDER, *dz. cyt.*, s. 131.

¹² Zob. Dz 2,22; 3,12; 5,35; 21,28.

¹³ Por. DILLON, *art. cyt.*, s. 1220; BILLERBECK, STRACK, *dz. cyt.*, t. II, s. 715–718; K. KLIESCH, *Apostelgeschichte* (SKK.NT 5), Stuttgart 1986, s. 85; R. PESCH, *Die Apostelgeschichte* (EKK VI), Neukirchen–Vluyn 1986, s. 356; ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 416n.

¹⁴ Zob. Dz 2,22; 3,12; 5,35; 21,28; por. S. HAREZGA, *Mowa Piotra Apostoła do Izraelitów*, w: W. CHROSTOWSKI (red.), *Dzieci jednego Boga*, Warszawa 1991, s. 169.

¹⁵ Por. HAREZGA, *art. cyt.*, s. 170n; J.A. FITZMYER, *Luca come Teologo. Aspetti del suo Insegnamento*, Brescia 1991, s. 149n; H. LANGKAMMER, *Żydzi w Nowym Testamencie*, AK 486 (1990), s. 183–191; ROMANIUK, *dz. cyt.*, s. 38; ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 502.

¹⁶ Por. DĄBROWSKI, *Dzieje Apostolskie*, s. 346n; P. ELLINGWORTH, *Men and Brather (Acts 1,16)*, BibTrans 1 (2004), s. 153–155.

peratyw ἀκούσατε – „słuchajcie” intensywnie wzywa zgromadzonych do wyjątkowego wsłuchiwania się w treść mowy¹⁷

Po uroczystym pozdrowieniu zgromadzonych w synagodze Paweł rozpoczął sumaryczne przedstawianie wielkich dzieł Boga w historii Izraela¹⁸. W wersecie 17a sięga do idei wybrania, samego początku historii Izraela, czasu, w którym Abraham jako ojciec narodu stał się dziedzicem wielkich obietnic Bożych¹⁹. Na mocy złożonych obietnic Bóg dokonywał wielkich dzieł w historii Izraela. Jednym z nich, który jako pierwszy wymienia Paweł, jest wywyższenie ludu na obczyźnie — w ziemi egipskiej (13,17b)²⁰. Paweł opisuje wyjście z niewoli egipskiej jako wielkie dzieło Jahwe dla dobra ludu Izraela (Jakuba): „ramieniem wysokim wyprowadził ich z niej” (13,17b). Wysoko wyciągnięte ramię jest symbolem potęgi i mocy Boga, zatem Jego przemożnej opieki nad swoim ludem²¹. Kolejne wydarzenia wymienione przez mówcę to wędrówka przez pustynię i zasiedlenie ziemi Kanaan (13,18-20a). W nich objawiła się Boża cierpliwość dyktowana wielką miłością do ludu, pomimo jego wielokrotnego nieposłuszeństwa. Jahwe cierpliwie jednak wychowywał Izraela, nie odwołując żadnej z obietnic²². Zgodnie z obietnicą ziemia Kanaan stała się własnością Izraelitów po około czterystu pięćdziesięciu latach. Tyle czasu, licząc łącznie okres patriarchów, lata niewoli i wędrówki przez pustynię, naród wybrany mieszkał poza „ziemią obiecaną”²³. Następnymi dziedzicami obietnic Bożych byli sędziowie (13,20b)²⁴. Z polecenia Jahwe starali się dochować warunków Przymierza, jednakże ostatecznie nie spełnili pokładanych w nich nadziei. Misja niektórych z nich, jak Gedeona, Jeftego czy Samsona, zakończyła się wręcz ich głębokim upadkiem. Stąd też zrodziło się oczekiwanie — choć w Księdze Sędziów nie zostało to jeszcze jasno sprecyzowane — na prawdziwego zbawcę, który nadejdzie w przyszłości²⁵

W dalszej części mowy (13,21n) Paweł odwołuje się do idei królestwa. Osoba króla nie stanowiła dla Izraelitów przedmiotu kultu, jak u ościennych narodów. Jedynym królem ludu izraelskiego był Jahwe, stąd też i instytucja królewska miała

¹⁷ Por. Dz 7,2; 15,13; 22,1; SCHNEIDER, *dz. cyt.*, s. 131.

¹⁸ Zaimek wskazujący τούτου – tego (ὁ θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου Ἰσραὴλ – Bóg ludu tego Izraela) wskazuje na słuchaczy zgromadzonych w synagodze jak na reprezentantów całego ludu Bożego; por. DILLON, *art. cyt.*, s. 1220; SCHNEIDER, *dz. cyt.*, II, s. 131; G. LOHFINK, *Die Sammlung Israels. Eine Untersuchung zur lukanischen Ekklesiologie* (StANT 39), München 1975, s. 54.

¹⁹ Zob. Dz 7,2.11.12.15; Rdz 17,1-8; 22,16-18; por. SCHNEIDER, *dz. cyt.*, s. 131n; ZMLJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 502.

²⁰ Zob. Pwt 23,8; 4,45; Wj 1,7.9.12.

²¹ Zob. Wj 6,1.6; 12,51; 32,11; Pwt 3,24; 4,34; Ps 68,11; PsSal 13,12; Łk 1,51; J 12,38.

²² Zob. Lb 14,33n; por. K. KLIESH, *Das heilsgeschichtliche Credo in den Reden der Apostelgeschichte* (BBB 44), Köln-Bonn 1975, s. 42.

²³ Niektórzy egzegeci liczą ten okres od wyjścia z Egiptu do zajęcia ziemi Kanaan. Więcej zob. SCHNEIDER, *dz. cyt.*, s. 132.

²⁴ W całym NT są tylko tu wspomniani.

²⁵ Por. G. VON RAD, *Teologia Starego Testamentu*, tl. B. Widła, Warszawa 1986, s. 260.

charakter religijny. Król powinien być całkowicie zależny od swego Boga i wykonywać jedynie Jego polecenia, najczęściej przekazywane za pośrednictwem proroka. Władza królewska opierała się więc wyłącznie na autorytecie Boga, a król był Jego „pomazańcem”²⁶. Paweł, mówiąc o patriarchach i sędziach, nie wymienił żadnego z nich po imieniu. Imiennie wspomina dopiero Samuela. Czyni to zapewne dlatego, gdyż to właśnie on jest związany z początkiem dynastii królewskiej, sięgając aż do osoby Jezusa — potomka Dawida²⁷. Apostoł dostrzegając rolę sędziego i proroka Samuela w inauguracji linii królów izraelskich²⁸, zestawia go z Janem Chrzcicielem, ogłaszającym przyście Mesjasza Jezusa i przygotowującym lud do Jego przyjęcia. Widzi on tu pewną analogię między nimi: prorok Samuel namaścił Dawida na króla — z którego rodu miał pochodzić Mesjasz, Jan natomiast ochrzcił Jezusa — w czasie którego został namaszczony Duchem Świętym. Obaj są więc ważnymi ogniwami spajającymi obietnice mesjańskie i gwarantami ich wypełnienia.

Saul — pierwszy władca — po okresie wielkich zwycięstw z powodu niewierności został ostatecznie odrzucony przez Jahwe²⁹. Przypomina on w tym wielu sędziów z poprzedniego okresu. Na tle odrzuconego Saula postać króla Dawida³⁰ jawi się w bardzo pozytywnym świetle³¹. Pomimo ludzkich słabości i upadków, wielki król zachowywał właściwe relacje z Bogiem. Cechowała go pokora i odwaga w przyznawaniu się do winy oraz szczerza wola poprawy i gotowość do wypełnienia pokuty jako zadośćuczynienia za wyrządzone zło. Z tych racji Bóg nie odrzucił go jak Saula, lecz okazał mu miłosierdzie. Paweł pokazuje Dawida jako spadkobiercę obietnic danych patriarchom i jako ojca dynastii królewskiej. Gdy mówi o jego inwestyturze, stosuje czasownik ἐγείρειν³² (ἤγειρεν τὸν Δαυὶδ αὐτοῖς εἰς Βασιλέα — „powołał [wzbudził] Dawida im na króla”). Ten sam czasownik Apostoł stosuje jeszcze dwukrotnie w odniesieniu do wskrzeszenia z martwych Jezusa (13,30.37). Zaznacza, że sam Bóg dał o nim dobre świadectwo: Εὗρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου — „znalazłem Dawida, syna Jessego, męża według serca mego, który wykona całą wolę moją”

²⁶ Por. 1 Sm 8,5–10,25; 12,13. Paweł zaznacza, że Saul był synem Kisz z pokolenia Benjamina (13,21; 1 Sm 9,1; 10,20n). Również Paweł ma na imię Saul (Dz 9,4.17; 22,7; 26,14) i jest z pokolenia Benjamina (Rz 11,1; Flp 3,5).

²⁷ Imieniem Samuela Paweł otwiera ciąg imion (Saul, Dawid) prowadzący bezpośrednio do osoby zbawiciela Jezusa (13,23); por. A. WEISER, *Die Apostelgeschichte* (ÖTK II), Gütersloh–Würzburg 1985, s. 331.

²⁸ Również w Syr 46,13 Samuel jest nazwany prorokiem; zob. Dz 3,24; Hbr 11,32.

²⁹ Zob. 1 Sm 15,11-35; 2 Sm 7,15.

³⁰ Zob. 1 Sm 16,1-13.

³¹ Saul jest tu przedstawiony jako negatywna kontrfigura do Dawida. To nie Saul, lecz Dawid jest „ojcem” zbawiciela Jezusa. Bóg nie Saula, lecz Dawida wzbudził na króla (13,22); por. ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 503.

³² Budzić, przebudzić, obudzić, postawić, podnieść, wstać, powoływać, wskrzesić.

Zacytowany przez niego tekst jest prawie dosłowną kompilacją czterech obietnic: 1 Sm 13,14; 2 Sm 23,1; Ps 88,21 i Iz 44,28. W żadnym z tych tekstów nie występuje jednak czasownik ἐγείρειν³³. Dawid był królem po myśli Bożej (κατὰ τὴν καρδίαν μου – „według serca mego”)³⁴, stąd należałoby przypuszczać, że w nim wypełniły się obietnice Boże. Jednak prorok Natan kazał oczekiwać innego, eschatycznego króla, potomka, który wykaże się doskonałym posłuszeństwem wobec woli Bożej i doskonałym jej wykonawcą — bez cienia słabości. Paweł potwierdza wypełnienie się tej „obietnicy” (ἐπαγγελία)³⁵ gdy mówi: „Bóg z jego nasienia według obietnicy wyprowadził Izraelowi zbawiciela Jezusa” (13,23)³⁶. Jezus zatem jako potomek Dawida jest Zbawicielem Izraela³⁷. I dalej mówca kontynuuje, że prawdziwe świadectwo dał o Nim Jan Chrzciciel (13,24n). Apostoł przytacza to świadectwo Jana o Jezusie, które znajduje się w ewangeliach³⁸. W mowie celowo nie oddziela on czasu działalności Jana od ery obietnic, przez co podkreśla, że wydarzenia związane z osobą Jezusa należą w pełni do historii ludu Izraela, do historii jego wybrania i wywyższenia (13,23)³⁹. Jan wskazał na prawdziwą godność Jezusa — na godność Mesjasza. Zdecydowanie zaprzeczył domysłom wielu co do domniemanej mesjańskiej godności swojej osoby, a jednoznacznie wskazał na osobę Jezusa, gdyż to właśnie w Nim wypełniły się obietnice⁴⁰. Osoba i dzieło Chrzciciela zamykając erę obietnic, otwierają jednocześnie czas ich wypełniania. Podjął się też niezwykle trudnej misji głoszenia *metanoi*, tj. zmiany sposobu myślenia, wartościowania i działania. Przyjęcie takiej właśnie postawy przez lud Izraela było czymś absolutnie niezbędnym, aby mógł on dostrzec nowy *kairos* działania Jahwe i mesjańską godność Jego Syna — Jezusa. Zgromadzeni w synagodze żydowscy słuchacze niewątpliwie wiązali wielkiego króla Dawida z oczekiwaniami mesjańskimi. Paweł wykorzystał ten fakt i stosując czasownik ἡγειρεν w odniesieniu do Dawida nawiązał bezpośrednio do Jezusa, który według ciała był przeciw jego potomkiem i którego „Bóg wskrzesił z martwych” (ὁ θεὸς ἡγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν)⁴¹. Zatem Paweł stosując ten czasownik w odniesieniu do króla Dawida

³³ Zob. LXX: 1 Sm 13,14: ζητήσῃ – znajdzie, wyszuka. 2 Sm 23,1: ἀνέστησεν – postawił, podniósł; Ps 88,21: εὑρον – znalazłem. Iz 44,28: ποιήσῃ – wykona, uczyni, spełni.

³⁴ Zob. 1 Krl 13,14; Iz 44,28.

³⁵ Zob. LXX: 2 Sm 7,12-16; 22,51; Iz 11,1; Ps 131,11. O Bożej obietnicy jest mowa również w Dz 2,39; 13,32; Ga 3,29; 2 Tm 1,1.

³⁶ Jezus jest nazwany Zbawicielem również w Dz 5,31 i Łk 2,11.

³⁷ Zob. Łk 1,32; 18,38.39; 20,41. Jego królowanie nad domem Jakuba będzie wieczne (Łk 1,33).

³⁸ Zob. Mt 3,11; Mk 1,7; Łk 3,7-18; J 1,15; Dz 10,37.

³⁹ Z tego też powodu Dobra Nowina powinna być głoszona najpierw Izraelowi (13,46); por. ZMIJEWSKI, dz. cyt., s. 502.

⁴⁰ Dz 13,30. G. STÄHLIN (*Die Apostelgeschichte*, s. 182) uważa, że Paweł dlatego tak obszernie odniósł się tu do osoby i historiozbawczej misji Chrzciciela, ponieważ chciał wskazać odpowiednie miejsce w historii zbawienia dla ruchu Janowego, rozpowszechnionego w Azji Mniejszej.

⁴¹ Zob. Rz 1,4; Mt 1,1.

wskazuje, że był on typem Mesjasza — Mesjasza Jezusa. Jest dla niego oczywiste, że wielkie obietnice dane patriarchom i ich następcom definitywnie wypełniły się w przyjściu Zbawiciela Jezusa i wskrzeszeniu Go z martwych, co wyznaczyło kres aktualności Proroków i autorytatywności Prawa⁴².

2. Druga część mowy (Dz 13,26-37)

W drugim pozdrowieniu, otwierającym centralną część mowy, Paweł przywołuje motyw bojaźni Bożej, zaufania i wiary⁴³, czym w stopniu heroicznym wykazał się Abraham — „ojciec wiary” dla wyznawców, prozelitów i sympatyków judaizmu⁴⁴. Czyni to celowo w tym momencie, gdyż chce, aby taką postawą wykazali się zgromadzeni w synagodze w stosunku do tego, co zaraz im oznajmi. Gdy Apostoł mówi: ἡμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἔξαπεστάλη — „nam słowo zbawienia tego zostało przekazane” (13,26b)⁴⁵, to ma na myśli zbawienie dokonane przez Jahwe w osobie i dziele „zbawiciela Jezusa” – potomka Dawida (13,23)⁴⁶. Zaimek osobowy „nam” (ἡμῖν) wskazuje bezpośrednio na Pawła i Barnabę — fizycznie obecnych w synagodze. Mówca ma jednak świadomość, że są oni reprezentantami Kościoła, który dając świadectwo wiary w Jezusa Mesjasza i Syna Bożego, głosi

⁴² Zob. Łk 3,16; 16,16; 20,24; Mt 3,11; Mk 1,7; J 1,20. Do Dawida jako typu Mesjasza odwołują się w swych mowach Piotr i Szczepan (2,24-36; 7,45n); por. K. ROMANIUK, *Soteriologia św. Pawła*, Warszawa 1983, s. 128; G. VIGINI, *Ewangelie i Dzieje Apostolskie*, Poznań 1999, s. 76; ROLOFF, *dz. cyt.*, s. 205; STÄHLIN, *Die Apostelgeschichte*, s. 182; G. SCHILLE, *Die Apostelgeschichte* (ThHK 5), Berlin 1983, s. 294; ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 504.

⁴³ Wskazują na to dwa określenia: „synowie rodu Abrahama” i „bojący się Boga”. Jednocześnie mówca stara się tu, jeszcze bardziej niż w pierwszej formule pozdrowienia, wskazać na siebie jako na osobę bardzo wiarygodną, co czyni przez nazwanie zgromadzonych braćmi, czyli tak samo jak zwrócili się do niego i Barnaby przełożeni synagogi (13,15); chodzi zatem o wyeksponowanie więzi braterskich; por. E. HAENCHEN, *Die Apostelgeschichte*, s. 393; SCHNEIDER, *dz. cyt.*, s. 134.

⁴⁴ Tytuł „synowie Abrahama” może odnosić się również do bojących się Boga, jeśli się uwzględni, że termin „poganie” pojawi się dopiero w 13,47. W takiej sytuacji Apostoł kierowałby ostrzeżenie do Żydów z jednej strony, z drugiej zaś obietnicę dla pogan, że przez wiarę w Jezusa Zbawiciela staną się prawdziwymi dziećmi Abrahama; por. Rz 4,1-25; Ga 3,6-35; J. KÜRZINGER, *Die Apostelgeschichte* (GSL.NT 5/II), Düsseldorf 1970, s. 35; WEISER, *dz. cyt.*, s. 333; ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 505.

⁴⁵ „Słowo zbawienia tego” — to słowo zachęty, o wygłoszenie którego prosili przełożeni synagogi (13,15). Aoryst w stronie biernej ἔξαπεστάλη — zostało przekazane, pełni tu funkcję *verbum divinum*: to sam Bóg przekazał im słowo zbawienia tego i On sam jest inicjatorem i podmiotem sprawczym zbawienia w Jezusie. W swoich Listach Paweł wielokrotnie zaświadcza, że jest Apostołem Jezusa Chrystusa z woli i postanowienia Bożego; zob. Rz 1,1; 1 Kor 1,1; 2 Kor 1,1; Ga 1,1; Ef 1,1; Kol 1,1; 1 Tm 1,1; 2 Tm 1,1; Tt 1,1-3; por. K.H. RENGSTORF, *Ἀποστολλῶν*, w: G. KITTEL (red.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. I, Stuttgart–Berlin–Köln 1990, s. 402–406 (dalej: ThWNT I.II.III...).

⁴⁶ Zwrot σωτηρίας ταύτης (zbawienia tego) odnosi się do σωτήρα Ἰησοῦν (zbawiciela Jezusa) z 13,23; por. ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 504.

wszystkim narodom tę „zbawczą nowinę”⁴⁷. Apostołowie i ci spośród ludu Izraela, którzy zawierzili Bogu i uwierzyli w Jego Mesjasza i Syna — Jezusa, to prawdziwi „synowie Abrahama”, ponieważ wykazali się identyczną postawą bojaźni, zawierzenia i wiary, jaką on zawsze przyjmował w relacji z Bogiem. Słowa Pawła brzmią jak wezwanie zgromadzonych w synagodze do zidentyfikowania się z osobą Abrahama i w konsekwencji przyjęcia postawy Apostołów Kościoła Jezusa. Ten tok argumentacji potwierdzają dalsze słowa, w których mówca ukazuje „antyabrahamową” postawę mieszkańców Jerozolimy i ich przywódców (13,27)⁴⁸. Dla zgromadzonych w synagodze mówi, że powinni być oni antybohaterami historii zbawienia. Nie wolno im brać z nich przykładu, gdyż słuchacze są przecież nadal „synami rodu Abrahama”⁴⁹. „Mieszkańcy Jerozolimy i panujący nad nimi” (13,27a) nie zachowali się jak Abraham — „ojciec wiary”. Nie rozpoznali Jezusa (τοῦτου ἀγνοήσαντες — „Tego nie rozpoznawszy”), ponieważ niezgodnie z zamysłem Bożym interpretowali słowa proroków odczytywane co szabat (καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας κρίναντες — „i głosy proroków, te w każdy szabat odczytywane, oceniwszy”)⁵⁰. Abraham zawsze rozpoznawał Boga, właściwie rozumiał Jego słowa i wiernie je wypełniał⁵¹. Sformułowania: „głosy proroków w każdy szabat odczytywane” (13,27b) i „gdy zaś doprowadzili do końca”⁵² „wszystko to, co zostało o Nim napisane” (13,29a), potęgują oskarżycielski ton wypowiedzi Pawła. W tej części mowy wyraźnie sugeruje on słuchaczom, że religijne elity Jerozolimy wraz z jej mieszkańcami miały dużo czasu i wiele sposobności do zrewidowania swojego sposobu rozumowania i poznania. Powinni byli zmienić przyjętą postawę w stosunku do Pisma i Jezusa. Pisma były przecież czytane, interpretowane

⁴⁷ Wskazuje na to treść wersetów 13,31-32. ROLOFF (*dz. cyt.*, s. 205n) uważa, że zaimek osobowy „my” odnosi się do Pawła i wszystkich zgromadzonych w synagodze.

⁴⁸ Stosując 3 os. l. mn. Paweł daje sygnał słuchaczom, że nie powinni czuć się w żadnej mierze współodpowiedzialni za śmierć Jezusa, wręcz przeciwnie, całkowitą winę ponoszą elity i mieszkańcy Jerozolimy; nie ma zbiorowej odpowiedzialności w tej sprawie; por. Dz. 1,19; 2,14; 4,16; ROLOFF, *dz. cyt.*, s. 206.

⁴⁹ Wynika to ze słownictwa zastosowanego przez mówcę w drugim pozdrowieniu (13,26).

⁵⁰ Dz 13,27b. *Participium* κρίναντες należy tu rozumieć jako: oceniwszy, rozsądziwszy, rozstrzygnąwszy — w znaczeniu przyjęcia określonego sensu tekstu, do którego doszło się na drodze jego interpretacji i objaśnienia. Właściwą interpretację obietnicy danej ojcom Paweł przedstawi w wersetach 13,32-37; por. ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 506.

⁵¹ Tym niemniej jednak właśnie postawą, jaką przyjęli wobec Pisma i Jezusa, wypełnili (ἐπλήρωσαν) inne słowa proroków znane im również z liturgii synagogałnych. Jeden z nich, Paweł, zacytuje w trzeciej części mowy jako ostrzeżenie i napomnienie skierowane do zgromadzonych w synagodze (13,41). Paweł wielokrotnie odnosi się do tej kwestii w swoich Listach; zob. Rz 4,1-8; Ga 3,6-9.14-22.23-29; 4,21-31. W wersecie 13,40, wprowadzającym cytat z Księgi Habakuka 1,5, mamy zastosowaną liczbę mnogą: „w prorokach” — ἐν τοῖς προφήταις, co sugeruje, że Paweł myśli tu o wielu tekstach prorockich, choć cytuje tylko jeden z nich.

⁵² Ἐτέλεσαν w sensie: wykonać coś aż do samego końca; zob. Łk 2,39; 18,1; 22,37; 7,27; 21,22; 22,37; 24,44; Dz 24,14.

i aktualizowane „co szabat”⁵³. Długo też i intensywnie szukali okazji do oskarżenia Jezusa. Nadto, ostatecznie nie znaleźli przecież żadnej winy wystarczającej do skazania Go na śmierć (13,28a)⁵⁴. Mimo to zażądali od Piłata, żeby został zgładzony (13,28b)⁵⁵. Zdjęli Go również z krzyża i złożyli do grobu (13,29b)⁵⁶ uważając, że „sprawa” Jezusa została w ten sposób definitywnie zamknięta⁵⁷. Biorąc czynny udział w tych wszystkich wydarzeniach powinni byli zauważyć, że działają jako negatywni bohaterowie Bożej historii zbawienia i wypełniają te słowa proroków, które miały im służyć za ostrzeżenie, by w żadnym razie nie stali się ich wykonawcami⁵⁸.

Zbawcze dzieło Jahwe nie zostało unicestwione przez ludzi złej woli i grzesznego sprzeciwu⁵⁹. Bóg nigdy na to nie pozwalał w przeszłości i nawet w bardzo niesprzyjających okolicznościach zawsze skutecznie wypełniał swój plan i dane obietnice. Podobnie i w tym czasie eschatycznego wypełnienia, pomimo ukrzyżowania i złożenia do grobu ciała Jezusa, „Bóg wskrzesił Go z martwych” (13,30)⁶⁰, a On wielokrotnie dawał temu świadectwo, „ukazując się przez wiele dni tym, któ-

⁵³ Widoczna jest tu wyraźna sugestia, że działali przez długi okres czasu.

⁵⁴ Paweł odwołuje się tu do idei absolutnej niewinności Mesjasza, znanej z tradycji prorockiej (Iz 53,3-5) i synoptycznej (Mt 27,24n; Łk 23,22.47). W tradycji synoptycznej Piłat — reprezentant pogan — oficjalnie orzeka niewinność Jezusa.

⁵⁵ Apostoł, określając udział Piłata w śmierci Jezusa, wskazuje na bierność jego postawy: to Żydzi jerozolimscy zażądali od niego, by Jezus został zgładzony. Czasownik ἀναίρεθῆναι — zostać zgładzonym (*inf. aor. pass.*) nie opisuje jego działania, lecz odpowiedzialność przenosi na stawiających żądanie; są oni jedynym podmiotem działającym w opisanych wydarzeniach.

⁵⁶ Paweł nie opisuje tu faktycznego przebiegu wydarzeń mających miejsce po śmierci Jezusa. Nie wnikając w szczegóły i rozbieżności między ewangelistami, należy stwierdzić, że Ewangelie zasadniczo inaczej relacjonują przebieg tych wydarzeń. Nie wynika to zapewne z niewiedzy Pawła, lecz okazuje się, że w tym miejscu kierują nim inne motywy i cele, jakie chciał osiągnąć w zaplanowanej argumentacji teologicznej. Rezygnując w tym przypadku z dokładności historycznej, chce wyeksponować pełną odpowiedzialność elit i mieszkańców Jerozolimy za zabicie Jezusa, ich złą wolę i grzeszny sprzeciw wobec działań Jahwe w historii narodu. Ich wina przeszła również na tych, którzy do nich dołączyli. W ten sposób jedni i drudzy pozbawili się łaski usprawiedliwienia i odpuszczenia grzechów (13,40n).

⁵⁷ Celowe nagromadzenie zwrotów opisujących działania Żydów jerozolimskich wobec Jezusa służył Pawłowi do wyeksponowania ich niesłuchanie złej woli i skrajnie wrogiej postawy wobec Mesjasza Izraela, a tym samym zbawczych działań Jahwe. Wersety 13,27-31 odpowiadają tradycji otrzymanej i przekazanej przez Pawła zgodnie z 1 Kor 15,3-5.

⁵⁸ Taki tok argumentacji potwierdzają słowa napomnienia skierowane do zebranych w synagodze: słuchacze powinni wszystko uczynić, aby sami nie wypełnili ostrzegawczych wypowiedzi proroków, tak jak to uczynili Żydzi jerozolimscy (13,40n); por. Dz 3,18; 10,43; 8,32-40; 9,22. Za ich zawinioną ignorancją opowiada się większość współczesnych egzegetów; zob. m.in.: E. SZYMANEK, *Wykład Pisma Świętego*, s. 252; K. ROMANIUK, A. JANKOWSKI, L. STACHOWIAK, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. I, Poznań–Kraków 1999, s. 659; ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 506, wraz z podaną literaturą.

⁵⁹ O niezawinionej ignorancji Żydów jerozolimskich jako czynnika łagodzącym ich winę mówią m.in.: F. MUSSNER, *Traktat o Żydach*, tł. J. Kuczyńska, Warszawa 1993, s. 336–339; TENŹE, *Die Apostelgeschichte*, s. 80; U. WILCKENS, *Die Missionsreden der Apostelgeschichte. Form- und Traditionsgeschichtliche Untersuchungen* (WMANT 5), Neukirchen 1974; HAENCHEN, *Die Apostelgeschichte*, s. 134.

⁶⁰ Zob. Dz 3,15; 4,10; Rz 10,9; 1 Tes 1,10; 1 Kor 6,14.

rzy wstąpili z Nim z Galilei do Jerozolimy, którzy są teraz świadkami Jego wobec ludu” (13,31)⁶¹. Z powodu przyjętej postawy Żydzi jerozolimscy utracili godność „synów Abrahama” i prawo do dziedziczenia obietnic Bożych na korzyść Kościoła Zbawiciela Jezusa⁶². Paweł potwierdza to w następnym zdaniu: καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γενομένην – „a my wam głosimy dobrą nowinę, obietnicę daną ojcom” (13,32)⁶³. Zaimek osobowy „my” (ἡμεῖς) odnosi się tu ponownie bezpośrednio do Pawła i Barnaby⁶⁴, ale Apostoł — podobnie jak wcześniej — ma świadomość, że przemawia w imieniu całego Kościoła, którego fundament stanowią pierwsi świadkowie z Galilei (13,31)⁶⁵. Ci, którzy odrzucili Jezusa, pozbawili się możliwości poznania „obietnicy danej ojcom”, a co za tym idzie — również uczestnictwa w jej zbawczych owocach. Z powodu złej woli i grzesznego sprzeciwu nie poznali prawdziwego przesłania Pism, ani prawdziwej godności Jezusa i zbawczych skutków Jego dzieła. Dlatego też Bóg, pozostając wierny sobie i ludowi, wypełnił „obietnicę” (ἐπαγγελίαν) wobec Apostołów — prawdziwych dzieci Abrahama (ὅτι ταύτην ὁ θεὸς ἐκπεπλήρωκεν τοῖς τέκνοις [αὐτῶν] ἡμῖν – „że tę Bóg wypełnił [ich] dzieciom, nam”; 13,33a)⁶⁶. Wypełnienie tej obietnicy zrealizowało się — w najgłębszym przekonaniu Pawła — w dwóch wydarzeniach: w zesłaniu „Zbawiciela Jezusa” (13,23) oraz w wskrzeszeniu Go z martwych ἀναστήσας Ἰησοῦν – „podniósłszy Jezusa” (13,33b).

W mowie występują dwa czasowniki opisujące wydarzenie wskrzeszenia Jezusa:

13,30: ὁ δὲ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

13,33: ὅτι ταύτην ὁ θεὸς ἐκπεπλήρωκεν τοῖς τέκνοις [αὐτῶν] ἡμῖν ἀναστήσας Ἰησοῦν ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ γέγραπται τῷ δευτέρῳ, Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.

13,34: ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν μηκέτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθοράν, οὕτως εἶρηκεν ὅτι Δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια Δαυὶδ τὰ πιστά.

13,37: ὃν δὲ ὁ θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδεν διαφθοράν.

Pierwszym i ostatnim, tworząc pewnego rodzaju ramy dla dwóch pozostałych, jest *ind. aor. act. 3 per. sing.* ἤγειρεν od ἐγείρω – „przebudzić, obudzić, podnosić,

⁶¹ Odwołując się aż do pierwszych galilejskich uczniów, Paweł podkreśla jedność nauki Jezusa z Dobrą Nowiną przepowiadaną przez Kościół, który kontynuuje w swej działalności zbawcze dzieło Boga (Dz 1,3.21n; 10,40n; 1 Kor 15,4; Łk 18,31; 19,28; 23,49); por. SCHNEIDER, *dz. cyt.*, s. 136.

⁶² Por. TAYLOR, *Dzieje Apostolskie*, s. 1387; ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 507.

⁶³ Obietnica dana ojcom jest Dobrą Nowiną dla całego Izraela.

⁶⁴ Podobnie jak w 13,26.

⁶⁵ Por. ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 507.

⁶⁶ Mało prawdopodobną wydaje się być propozycja niektórych egzegetów, że Paweł identyfikuje się tu ze zgromadzonymi w synagodze; zob. ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 507, wraz z podaną literaturą. To Apostołowie, a wraz z nimi wszyscy wierzący Kościoła są prawdziwymi synami Abrahama, albowiem postąpili dokładnie tak samo, jak on wobec zbawczych działań Boga względem jego osoby. On jest ojcem wiary dla wierzących w Jezusa, a chrześcijanie Kościoła Jezusa jego „dziećmi w wierze”; zob. Rz 4,1-8; Ga 3,6-9.14-22.23-29; 4,21-31. *Perfektum* ἐκπεπλήρωκεν – „wypełnił” wyraża aspekt definitywności wypełnienia obietnicy oraz trwania jej skutków.

stawiać, wstawać” W znaczeniu pierwotnym opisuje on czynność kogoś, kto budzi się ze snu i sam wstaje, podnosi się lub zostaje przez kogoś obudzony i podniesiony, postawiony na nogi⁶⁷. W wersecie 13,30 po czasowniku następuje dopełnienie: αὐτὸν ἐκ νεκρῶν – „Jego z pośród zmarłych”, natomiast w 13,37 mówca dodaje: οὐκ εἶδεν διαφθοράν – „nie zobaczył rozkładu (zepsucia)” W jednym i drugim zdaniu podmiotem działającym jest „Bóg” ὁ θεός. Mówca zatem opisując nowy stan Jezusa, posługuje się metaforą „przebudzenia, obudzenia” Jezusa przez Boga i „podniesienia, postawienia” Go na nogi „wśród zmarłych”, czyli metaforą wyrażającą ideę przebudzenia Jezusa, tj. przywrócenia Go przez Boga do życia ze stanu śmierci⁶⁸. Drugi czasownik to ἀνίστημι. Podstawowe znaczenie w aspekcie nieprzechodnim i stronie biernej to: „wstawać, podnosić się, być podniesionym”, a w stronie czynnej: „podnieść, wydzwignąć kogoś”⁶⁹, „odnowić, odbudować”⁷⁰. Czasownik ten opisuje kogoś, kto leży i zostaje podniesiony, wydzwignięty do swojego pierwotnego stanu, postawiony na nogi, odbudowany, odnowiony do poziomu uprzedniej kondycji. Nie chodzi tu jednak o obudzenie i podniesienie kogoś ze snu, jak w przypadku czasownika ἐγείρω⁷¹. W pierwszym zastosowaniu (13,33) występuje on w formie *part. aor. act. nom. masc. sing. ἀναστήσας*, z dopełnieniem Ἰησοῦν (Jezusa). W drugim (13,34) w formie *ind. aor. act. 3 pers. sing. ἀνέστησεν* z dopełnieniem: αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, identycznym jak w 13,30⁷². Podmiotem działającym, podobnie jak w przypadku czasownika ἐγείρω, jest Bóg. Zatem mamy tu również do czynienia z metaforycznym opisem wydarzenia „podniesienia, wydzwignięcia” Jezusa przez Boga z grona umarłych. Uwzględniając treść wersetów 13,28-29, Pawłowi chodzi tu zapewne o ukazanie Jezusa „wydzwigniętego i odbudowanego” z upokorzenia i przytłoczenia śmiercią na krzyżu i w grobie, a więc Jezusa przywróconego do życia. We wszystkich zastosowaniach mamy do czynienia z aorystem, a zatem mówcy nie zależy na podkreśleniu czasu wydarzenia, lecz kładzie mocną emfazę na sam fakt jego zaistnienia, dokonania tego dzieła, i to przez Boga. Należy tu zauważyć, że czasownik ἐγείρω występuje w dwóch tekstach Pawłowych (Rz 10,9; 1 Kor 15,3-5)⁷³ uznanych za najstarszy kerygmat o wskrze-

⁶⁷ Por. A. OEPKE, Ἐγείρω, ThWNT 2, s. 332–337.

⁶⁸ Należy uwzględnić fakt, że ówczesnie śmierć rozumiano powszechnie jako pewnego rodzaju sen, i odwrotnie — sen jako pewnego rodzaju śmierć; por. A. GESCHÉ, *Christus*, tł. A. Kuryś, Poznań 2005, s. 148.

⁶⁹ Z nędzy czy z niedoli.

⁷⁰ W stronie czynnej jest zastosowany w badanym tekście.

⁷¹ Por. A. OEPKE, Ἀνίστημι, ThWNT 1, s. 369–372.

⁷² Nigdzie w NT nie jest powiedziane, że Jezus zmartwychwstał — został wskrzeszony z grobu (ἐκ τάφου), lecz spośród zmarłych (ἐκ νεκρῶν), ze śmierci (ἐκ θανάτου), z hadesu, otchłani, piekiel (ἐξ ᾅδου); zob. Mt 17,9 par.; Mt 28,7 par.; Mk 9,9n; 12,25; Łk 16,31; Dz 17,3.31; Rz 1,4; 8,11; 10,7; Ga 1,1; Ef 5,14; 2 Tm 2,8; Ap 1,5.18.

⁷³ Rz 10,9: ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου κύριον Ἰησοῦν καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ; 1 Kor 15,3-5: παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ

szeniu – zmartwychwstaniu Jezusa, zatem można przyjąć, że jest on starszym i wcześniej stosowanym niż ἀνίστημι⁷⁴. Czasownik ἀνίστημι mógł się w tej mowie pojawić na skutek inspiracji tekstem 2 Sm 23,1, gdzie jest zastosowany w tej samej formie, a do którego Paweł odwołuje się w 13,22, mówiąc o królu Dawidzie jako typie Mesjasza⁷⁵. Należy w tym miejscu uwzględnić nadto fakt, że czasownik ἀνίστημι a nie ἐγείρω ma za dopełnienie imię własne Jezusa (Ἰησοῦν)⁷⁶, podczas gdy od 13,23 — gdzie po raz pierwszy pojawia się imię Jezus — aż do końca mowy (13,41) występują wyłącznie zaimki. Należy stąd wnosić, że w zamiśle mówcy również sama kompozycja stylistyczna mowy ma wskazywać na mesjańską godność Jezusa.

Zastosowanie imienia Jezus (Ἰησοῦν) połączone z bardzo intensywnym stosowaniem rzeczownika διαφθορά („rozkład, zepsucie”) w jego bezpośrednim kontekście⁷⁷ świadczyć może o tym, że, po pierwsze, Pawłowi niewątpliwie zależy na ukazaniu w pełni prawdziwej ludzkiej śmierci człowieka Jezusa; po drugie jednak, szczególnie gdy mówi o nie ulegnięciu Jego ciała rozkładowi i przywróceniu Go do życia, to wyraźnie przesuwają on akcent w kierunku wyeksponowania prawdy o nieprzerwanym trwaniu w Nim życia przez cały czas ludzkiej śmierci, i to życia Boskiego, ponieważ jest Jego Synem, o czym autorytatywnie zaświadcza zacytowany tekst Ps 2,7⁷⁸. Paweł nie ma tu żadnej wątpliwości, że świadectwo wyrażone w słowach: „Synem moim jesteś Ty, ja dzisiaj zrodziłem Ciebie” (13,33d) wyraża myśl o nadprzyrodzonej godności Mesjasza Jezusa, o Jego naturalnym Synostwie Bożym, a nie metaforycznym. W tym samym duchu brzmi prorocstwo Natana, gdy zapowiada uznanie potomka Dawida za Syna i wskazuje na wieczne Jego panowanie (2 Sm 7,13-16). Wyrażeniem ὁσιος („święty”) Paweł łączy tekst Iz 53,3 z Ps 16,10. Oczywistym jest dla niego, że oba cytaty nie odnoszą się w żadnym razie do króla Dawida, którego ciało uległo „rozkładowi” (διαφθοράν) po złożeniu go do grobu i „przyłączeniu do ojców”⁷⁹, lecz do Jezusa, którego ciało nie uległo

παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς καὶ ὅτι ἐτάφη καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ κατὰ τὰς γραφάς καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾶ εἶτα τοῖς δώδεκα. Fraza o wskrzeszeniu Jezusa w Rz 10,9 brzmi tak samo jak w Dz 13,30.

⁷⁴ Jest też znacznie częściej stosowany w NT; por. ΟΕΡΚΕ, Ἀνίστημι, s. 369–372; TENŻE, Ἐγείρω, s. 332–337.

⁷⁵ 2 Sm 30,1: Καὶ οὗτοι οἱ λόγοι Δαυὶδ οἱ ἔσχατοι. Πιστὸς Δαυὶδ υἱὸς Ἰεσσαί, καὶ πιστὸς ἀνὴρ, ὃν ἀνέστησεν κύριος ἐπὶ χριστὸν θεοῦ Ἰακωβ, καὶ εὐπρεπεῖς ψαλλοὶ Ἰσραήλ.

⁷⁶ Zob. 13,33.

⁷⁷ W czterech wersetach cztery razy (13,34.35.36.37).

⁷⁸ Cytat ten pojawia się bezpośrednio po zdaniu, w którym występuje imię własne „Jezus”, a przed pierwszym zastosowaniem rzeczownika „rozkład” (zepsucie) z negacją μηκέτι — już nie, już dłużej nie. Zatem ze wskrzeszeniem Jezusa jest całkowicie inaczej niż to było w przypadku Łazarza, córki Jaira czy młodzieńca z Nain, które znamy z przekazów ewangelicznych; oni ponownie umarli, a ich ciała ostatecznie uległy rozkładowi.

⁷⁹ Zob. Dz 13,36; 1 Krl 2,10.

i nigdy nie ulegnie już „rozkładowi” (διαφθοράν), gdyż „Bóg Go wskrzesił” jako człowieka (13,37). Stało się to możliwe, ponieważ trwało w Nim Boskie życie⁸⁰.

Taki tok rozumowania i argumentacji potwierdza inna terminologia stosowana w Dziejach i Listach Pawła na wyrażenie prawdy o nowym stanie Jezusa. Są to pojęcia: „Żyjący”⁸¹ i „Życie”⁸². Jezus od chwili wskrzeszenia jest „Żyjącym”, tj. tym, który został przez Boga „wydźwignięty, odnowiony, podniesiony, wprowadzony” do pełni życia będącego życiem Boga Ojca – Jahwe Izraela. W *Septuagincie* pojęcia „życie” (ζωή) i „żyć” (ζάω) niemal zawsze odnoszą się do życia Bożego lub do życia człowieka z Bogiem⁸³

Jezus „był ukazywany” (ὄφθη)⁸⁴ przez wiele dni tym, którzy przyszli za Nim z Galilei do Jerozolimy⁸⁵. Paweł w swej argumentacji, jak się okazuje, nie tylko przedstawia wydarzenie chrystologiczne — rzeczywistość transcendentną (wskrzeszenie Jezusa), lecz również wydarzenie apostołskie — rzeczywistość immanentną, historyczną (ukazywania wskrzeszonego Jezusa Apostołom). Mamy tu zatem do czynienia z wydarzeniem objawienia, którego uczestnikami nie zostali wszyscy w Izraelu, lecz jedynie wybrana grupa osób z Galilei, czyli Kościół. Czasownik ὀράω w *Septuagincie* opisuje ukazywanie się Boga człowiekowi, doświadczenie przez niego Boskiego objawienia, epifanii; człowiek uczestniczy w wydarzeniu objawiania się Boga. W odniesieniu do wskrzeszonego Jezusa należy go rozumieć w tym sensie, że to Bóg ukazywał uczniom żyjącego Jezusa, sprawiał, że dane im było Go widzieć⁸⁶. Skoro Jezus był ukazywany przez Boga Apostołom, to oznacza, że przeszedł On do Ojca i razem z Nim przebywa w niebiańskiej chwale, współuczestnicząc w królowaniu w Jego królestwie — królestwie pełni życia. Ukazywania wskrzeszonego Jezusa są uzewnętrznianiem się kogoś, kto jest w niebiosach, to wydarzenia teofaniczne, które przychodzą z niebios na ziemię. Dla

⁸⁰ Por. W. FENSKE, *Aspekte biblischer Theologie dargestellt an der Verwendung von Ps 16 in Apostelgeschichte 2 und 13*, Bb 1 (2002), s. 54–70.

⁸¹ Dz 1,3: ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν – „Żyjącego po jego cierpieniach”; Dz 25,19: ὃν ἔφασκεν ὁ Παῦλος ζῆν – „o którym zapewnia Paweł, że żyje”; Rz 14,9: εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἔζησεν – „na to bowiem Chrystus umarł i powrócił do życia”; 2 Kor 13,4: καὶ γὰρ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως θεοῦ – „i bowiem został ukrzyżowany z niemocy, ale żyje dzięki mocy Boga”; zob. też Ap 1,18; 2,8.

⁸² Dz 2,28: ἐγγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς – „dałeś mi poznać drogi życia”; Rz 5,10: σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ – „zostaniemy zbawieni w Jego życiu”; zob. też J 11,25.

⁸³ W *Septuagincie* pojęcia odsyłające do biologicznego życia człowieka, jak βίος, ἀνάβιοσις – „życie, odzycie” i βίωω, ἀναβίωω – „żyć, odżyć”, nie odnoszą się do życia Boskiego ani życia człowieka z Bogiem. W NT nigdy nie odnoszą się do wskrzeszenia – zmartwychwstania Jezusa; por. R. BULTMANN, G. VON RAD, G. BERTRAM, ζάω, ζωή (βίωω, βίος), ThWNT 2, s. 833–877.

⁸⁴ *Ind. aor. pass. 3 per. sing.* od ὀράω: „widzieć, zauważyć, spostrzec, dostrzec, ujrzeć, zauważyć”

⁸⁵ Zob. Dz 2,32; 9,17; 10,40-43; 13,30-32; 26,15-16; Łk 24,34; 1 Kor 15,1-8.

⁸⁶ W tym przypadku mamy do czynienia z *passivum divinum*; por. W. MICHAELIS, ὀράω κτλ., ThWNT 5, s. 324–334, 340–368.

Pawła to objawienia Boga i Jego obecności człowiekowi w Chrystusie, który stał się Panem i zasiada po prawicy Ojca, żyjąc prawdziwym „Życiem” (ζωή)⁸⁷. Łukasz w Dz i Paweł stosują terminologię mówiącą o wywyższeniu Jezusa.

Dz 2,33: τῆ δεξιᾷ οὖν τοῦ θεοῦ ὑψωθεῖς – „prawicą więc Boga wywyższony”

Dz 5,31: τοῦτον ὁ θεός ἀρχηγὸν καὶ σωτηῆρα ὑψωσεν τῆ δεξιᾷ αὐτοῦ – „tego Bóg [jako] Zwycięzcę i Zbawiciela wywyższył prawicą swoją”.

Flp 2,9: διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν – „dlatego i Bóg Go wielce wywyższył”⁸⁸.

Uczył Go „Panem i Mesjaszem” (Dz 2,36; Flp 2,11; Rz 10,9). Bóg Ojciec „wydźwignął” — wyrwał zatem Jezusa śmierci w tym celu, aby Go wprowadzić do pełni prawdziwego życia — do życia w chwale nieba. W Biblii greckiej „Pan” (Κύριος) jest to jedno z najważniejszych imion Boga. W odniesieniu do Jezusa oznacza potwierdzenie i głoszenie Jego paschalnego zwycięstwa nad śmiercią, które dało Mu władzę — jako „Zwycięzcy” i „Zbawicielowi” — nad całym stworzeniem i uczyniło Go jego Panem, Panem życia i śmierci, swoją śmiercią pokonał śmierć, która panuje nad wszystkimi umarłymi. Zwycięstwo Jezusa nad śmiercią nie jest zwykłym zwycięstwem nad śmiercią biologiczną, ale nad śmiercią w ogóle, samą w sobie, która powodowała utratę życia z Bogiem i w Bogu, która podtrzymywała niekończące się oddzielenie, odłączenie od Boga⁸⁹. Jeśli uwzględnimy kontekst Ps 75,10 (LXX)⁹⁰, gdzie występuje bezokolicznik ἀναστῆναι ὁδ ἀνίστημι, opisujący „podniesienie się” Boga na sąd, aby „zbawić”⁹¹ wszystkich pokornych żyjących na ziemi, to mamy tu do czynienia z obrazem Jezusa, który jako Wywyższony Pan dokonuje sądu odrzucenia elit i mieszkańców Jerozolimy i jednocześnie sądu zbawienia Jego wyznawców — zarówno spośród Żydów, jak i pogan⁹².

⁸⁷ „Nie jest On jakimś *redivivus*, jakim mógłby być Eliasz czy Jan Chrzciciel (Mt 16,14) czy zjawą (Mt 14,26), jest ὁ ἐρχόμενος – „Przychodzący”, Tym który jest oczekiwany i ma przyjść jako Pan (Mt 11,3) i już nadchodzi (Ap 1,7n)”; GESCHÉ, *dz. cyt.*, s. 195.

⁸⁸ Zob. też Dz 7,55; 10,40.

⁸⁹ Por. W. FOERSTER, G. QUELL, Κύριος, ThWNT 3, s. 1056–1098; GESCHÉ, *dz. cyt.*, s. 145n.

⁹⁰ Ἐν τῷ ἀναστῆναι εἰς κρίσιν τὸν θεὸν τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πραεῖς τῆς γῆς – „w powstaniu na sąd Boga (gdy Bóg powstaje na sąd), aby zbawić wszystkich pokornych ziemi”

⁹¹ W 13,23 Jezus jest nazwany Zbawicielem. Jako Zbawca dokonuje usprawiedliwienia, odpuszczenia wszystkich grzechów (13,38n).

⁹² Por. J.N. ALETTI, *Testimoni del Risorto. Spirito Santo e testimonianza negli Atti degli Apostoli*, „Rivista di Teologia dell’Ewangelizzazione” 4 (1998), s. 287–298; FITZMYER, *dz. cyt.*, s. 169–178; J. ŁACH, *Problem interpretacji pojęć określających zmartwychwstanie*, ComP 2 (1985), s. 43–50; JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 50–53, 78; ROMANIUK, *Soteriologia*, s. 64–85; H. SEWERYNIAK, *Świadectwa NT o zmartwychwstaniu Jezusa*, HD 1 (1981), s. 20–23; GESCHÉ, *dz. cyt.*, s. 140–208; J. ŁACH, *Królewska intronizacja Jezusa, Syna Dawida, w mowie św. Pawła w Antiochii Pizydyjskiej (Dz 13,16-41)*, w: S. ŁACH, M. FILIPIAK (red.), *Królestwo Boże w Piśmie Świętym*, Lublin 1976, s. 177–185; S. ŁACH, *Księga Psalmów. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, t. VII, Poznań 1990, s. 107n, 149n; DILLON, *art. cyt.*, s. 1221; TAYLOR, *Dzieje Apostolskie*, s. 1387; K.H. SCHEKLE, *Teologia Nowego Testamentu*, t. II, tł. M.L. Dylewski, Kraków 1984, s. 211; VON RAD, *dz. cyt.*, s. 621; DĄBROWSKI, *Dzieje Apostolskie*, s. 245; H. LANGKAMMER, *Dzieje Apostolskie*, s. 210; SCHNEIDER, *dz. cyt.*, II, s. 137; R. PESCH, *Die Apostelge-*

3. Trzecia część mowy (Dz 13,38-41)

W trzeciej części mowy Paweł zwracając się do słuchaczy, określa ich zaszczytnym tytułem „mężowie bracia” (ἄνδρες ἀδελφοί), zatem patrzy na wszystkich tam zgromadzonych w jednakowy sposób, jak na równych sobie w wierze: γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοί – „znane więc niech będzie wam mężowie bracia” (13,38a)⁹³ Jest to zapewne element *captatio benevolentiae* skierowany przede wszystkim do obecnych tam „bojących się Boga”⁹⁴. Apostoł nazywając wszystkich „braćmi”, chce pozyskać ich życzliwość przede wszystkim do ufnego wysłuchania i zaakceptowania kolejnej „dobrej nowiny” wypływającej z objawionej Kościołowi „obietnicy”, a mianowicie, że „zbawiciel Jezus, wskrzeszony z martwych” przez Jahwe, przynosi im wszystkim łaskę „odpuszczenia grzechów”: ὅτι διὰ τούτου ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται – „że przez Tego wam odpuszczenie grzechów jest zwiastowane” (13,38b)⁹⁵. Czasownik καταγγέλλεται – „jest zwiastowane”⁹⁶, nie opisuje działania Pawła; to nie on głosi zgromadzonym odpuszczenie grzechów. Mamy tu zatem do czynienia z *passivum divinum*, który wskazuje na Jahwe jako podmiot działania, Apostoł natomiast pełni tu jedynie funkcję narzędzia — „sługi Słowa”⁹⁷ To Bóg Izraela dokonał usprawiedliwienia „od wszystkich” (ἀπὸ πάντων) grzechów przez zbawcze dzieło Jezusa, ponieważ Prawo Mojżeszowe nie było już w stanie tego dokonywać: ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν νόμῳ Μωϋσέως δικαιωθῆναι – „[od] których nie mogliście przez Prawo Mojżeszowe zostać usprawiedliwieni” (13,38c)⁹⁸. W Nim i przez Niego Bóg Ojciec dokonał ostatecznego zwycięstwa nad złem, grzechem i śmiercią, zwycięstwa rozpoczętego w akcie wcielenia Jezusa. Definitywnie już pokonał więc to, co zniewalało ludzkość, i aż dotąd nie dawało żadnemu człowiekowi dostępu do Życia — do Drzewa Życia (Rdz 3,1-24), które, od aktu stworzenia, stanowi cel i przeznaczenie człowieka. Dzieło zbawienia jest zatem dziełem „nowego stworzenia”, podobnie jak pierwsze stworzenie, z tym jednak, że tym razem to Syn Boży wskrzesza do nowego życia

schichte II, s. 39; WEISER, *dz. cyt.*, s. 39; ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 508n; M. QUESNEI, *Paul prédicateur dans les Actes des Apôtres*, NTS 4 (2001), s. 469–481.

⁹³ Partykuła οὖν – „więc”, zatem wskazuje, że Apostoł zmierza już do „logicznego centrum w swoim wywodzie”. DILLON, *art. cyt.*, s. 1221; G. LÜDEMANN, *Das frühe Christentum nach den Traditionen der Apostelgeschichte. Ein Kommentar*, Göttingen 1987, s. 158.

⁹⁴ Nie ma tu podziału na Izraelitów — synów rodu Abrahama — na bojących się Boga, zatem ma on charakter religijny, w sensie: wszyscy tu zgromadzeni jesteśmy dziećmi jednego Boga, wszyscy bowiem wierzymy i wyznajemy jedynego Boga — Jahwe Izraela.

⁹⁵ Zob. Dz 2,38; 5,31; 10,43; 26,18; Łk 1,77; 24,47.

⁹⁶ Jest to *ind. pres. pass. 3 per. sing.* od καταγγέλλω.

⁹⁷ W tym i następnym zdaniu (13,38-39) nie ma żadnego czasownika, którego podmiotem byłby Paweł.

⁹⁸ Por. Kol 1,14; 2,13n; Ef 1,7; 2,13; 5,2; 1 Tes 4,12-14; Rz 1,16-24; 3,20-22; 4,25; 5,6.8; 8,32; 1 Kor 15,3.17; Ga 2,20; 3,10-14; SCHNEIDER, *dz. cyt.*, s. 140.

całe stworzenie⁹⁹. Jezus jest nie tylko wskrzeszonym do pełni życia Ojca, ale, co jest najistotniejsze dla ludzkości, wskrzeszającym do takiego życia, poczynając od Adama i Ewy. Jezus Zwycięzca i zbawienie zbawionej ludzkości są odtąd ze sobą integralnie zbieżne. Sam został „wydźwignięty” przez Ojca z więzów zła, grzechu i śmierci, aby móc „dźwigać” z tych samych więzów „każdego wierzącego” w Niego jako wskrzeszonego Mesjasza i Syna Bożego (13,39), aby „podnosić” człowieka do dzielenia w pełni życie Boga¹⁰⁰.

Aby jednak zgromadzeni w synagodze mogli skorzystać z tej Bożej łaski, absolutnie konieczne jest z ich strony okazanie zaufania Bogu — na wzór Abrahama — które pomoże im z kolei w uznaniu i wyznaniu Jezusa jako Mesjasza i Syna Bożego: ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιοῦται — „w Nim każdy wierzący jest usprawiedliwiany” (13,39a)¹⁰¹. Apostoł odślaniając prawdziwy sens Pism, nie ma wątpliwości, że nie istnieje dla ludzkości żadna inna droga dostąpienia odpuszczenia grzechów, jak tylko przez wiarę w Jezusa¹⁰². Inny wybór i postawa, a więc zlekceważenie Boga i niewiara w Jezusa, niewątpliwie zakończy się zdecydowanym odrzuceniem każdego, kto tak postąpi, a w konsekwencji tego zostanie pozbawiony łaski usprawiedliwienia i odpuszczenia grzechów. Niewątpliwie tak się właśnie stanie, choć może to spowodować „zadziwienie” wielu, że czegoś takiego dokona Bóg w stosunku do synów i córek umiłowanego i wybranego przecież przez siebie ludu (καὶ θαυμάσατε καὶ ἀφανίσθητε — „i zadziwcie się i przepadnijcie”; 13,41b)¹⁰³. Przy tym nie ulega też najmniejszej wątpliwości, że pełną odpowiedzialność poniosą oni sami, ponieważ Bóg wielokrotnie pouczał ich w Pismach o osobie i posłannictwie swego Mesjasza i jednocześnie ostrzegał przed zgubnymi konsekwencjami w przypadku okazania Mu nieposłuszeństwa i odrzucenia Jego zbawczego działania¹⁰⁴.

⁹⁹ Teologię nowego stworzenia Paweł bardzo szeroko rozwija w swoich Listach.

¹⁰⁰ Por. FITZMYER, *dz. cyt.*, s. 169–178; J. ŁACH, *Problem interpretacji pojęć określających zmartwychwstanie*, ComP 2 (1985), s. 43–50; ROMANIUK, *Soteriologia*, s. 64–85; SEWERYNIAK, *art. cyt.*, s. 20–23; GESCHÉ, *dz. cyt.*, s. 195–209; SCHEKLE, *dz. cyt.*, s. 211; DĄBROWSKI, *Dzieje Apostolskie*, s. 245; LANGKAMMER, *Dzieje Apostolskie*, s. 210; SCHNEIDER, *dz. cyt.*, s. 137; PESCH, *Die Apostelgeschichte*, 39; WEISER, *dz. cyt.*, s. 39; ZMIJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 508n.

¹⁰¹ Paralelizm διὰ τούτου (przez Tego) i ἐν τούτῳ (w Nim) sugeruje nadanie tego samego sensu obu wyrażeniom i służy podkreśleniu roli Jezusa w zbawczym dziele Boga.

¹⁰² Wyrażenie πᾶς ὁ πιστεύων — „każdy wierzący” wskazuje na uniwersalizm zbawienia — w tym sensie, że dotyczy ono również pogan. Wydaje się jednak, że Pawłowi w tym miejscu mowy i w tym momencie argumentacji teologiczno-chryologicznej bardziej zależy na wyeksponowaniu zbawczej skuteczności wiary w Jezusa, w przeciwieństwie do Prawa Mojżeszowego (13,39b); por. Rz 3,22.26; 10,4.13; Ga 2,16; 3,6n.

¹⁰³ Tekst Ha 1,5 jest częścią odpowiedzi Boga na lamentację proroka z powodu ucisku, nieprawości, przemocy i niesprawiedliwości, jakiej doznaje lud ze strony rządzących. Bóg składa obietnicę, że wymierzy im surową karę za pośrednictwem pogan. Niespodziewane i zadziwiające w działaniu Boga będzie to, że to właśnie poganie zostaną wybrani i posłani w celu ukarania władców narodu Jego wybrania; por. R.W. WALL, *The Function of LXX Habakkuk 1:5 in the Book of Acts*, BulBibRes 2 (2000), s. 247–258.

¹⁰⁴ Imperatyw ἴδετε — „zobaczcie”, wyrażony w aoryście, jeszcze bardziej wzmacnia już i tak surowy ton ostrzeżenia i napomnienia. Καταφρονῆταί — „gardzący”, zachowujący się pogardliwie, lekceważący,

**The kerygma about Jesus
in the evangelistic speech of Paul Apostle in Pisidian Antioch
(Acts 13,16-41)**

Summary

The article is an attempt to literary analyse the speech made by St Paul in Pisidian Antioch, in its contents and form as recorded by Luke in Acts 13,16-41; this consequently leaves aside the historic issues, i.e. the text's prehistory, the problem of authorship and aspects of historic reality connected with the speech itself, as well as theological considerations of Luke being dependent on Paul. The Author is predominantly interested in the essence of the kerygma about Jesus in this particular speech, made by Paul to Jews gathered in the synagogue and *fearful of God*. The analysis of the text indicates that The Apostle heralds Jesus as the Saviour and the Lord, who was resurrected by his Father from the dead, after the religious elites with other inhabitants of Jerusalem had condemned him to death by crucifixion. It was in Him that Jehovah accomplished the justification, i.e. redeeming all the sins of those who believe in Him, because Moses' Law had lost its power of effective redemption of sins. Both constitute the fulfilment of the promises given to Israel.

radykalizuje natomiast w bardzo wysokim stopniu złą wolę i grzeszny sprzeciw tych, których cytowany tekst dotyczy w teraźniejszości, jak też i tych, których będzie dotyczył w przyszłości; por. 1 Kor 8,9; Ga 5,15; K. MADEK, *Ewangelizacja a kultura. Pedagogika św. Pawła wobec judeo-helleńskich słuchaczy (Dz 13,16-41; 17,22-31)*, HW 1 (1995), s. 23–38; KLIESCH, *Die Apostelgeschichte*, s. 99; PESCH, *Die Apostelgeschichte*, 41; ROLOFF, *dz. cyt.*, s. 208; ZMLJEWSKI, *dz. cyt.*, s. 510.